

ЗВО «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Гуманітарний факультет

Кафедра історії

**ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ В РОСІЙСЬКОМУ
ХУДОЖНЬОМУ КІНЕМАТОГРАФІ**

Студентки IV курсу

Групи ГІС-18Б

Русак Тетяни Василівни

Науковий керівник

Кандидат історичних наук, доцент

Стефанів Василь Володимирович

Львів 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I Особливості підходів інформаційної війни.	6
Методи та ресурси інформаційного впливу	6
1.2 Історичний дискурс у російські інформаційні війни. Нативне зомбування російського народу як аспект внутрішньої політики.	11
1.3 Компоненти інформаційно-психологічного впливу з боку Росії на світовій арені	16
РОЗДІЛ II Україна в російських пропагандистських історичних фільмах	21
2.1 Аналіз ідеологічних наративів. Феномен «братських» народів	21
2.2 Образ «руського» та українця в пропагандистському кіно	25
РОЗДІЛ III Кримське питання у пропагандистських кінострічках.	33
3.1 Фільми як доповнення ефемерної політичної реальності у внутрішній політиці Росії	33
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	46

ВСТУП

Актуальність теми. Інформаційний вплив та пропаганда з боку сусідньої Російської Федерації приносить шкоду українському суспільству та нації в цілому. Феномен інформаційного впливу намагаються дослідити в соціологічній та історичній науці багато експертів, однак через свій замаскований характер, питання досі залишається актуальним. Існує класифікація інформаційного впливу за його методами і принципами, але свідчення про «гібридну війну» на території України є недостатньо дослідженими. У науковому середовищі немає чіткого визначення інформаційної війни. У зв'язку зі стрімким розвитком технологій почалася модифікація засобів і методів інформаційного протистояння, що сприяє постійній модифікації ознак і тверджень щодо цього поняття.

Саме кінематограф став для Росії додатковим фронтом ведення війни із дискредитацією українців та України. Щороку з'являються нові кінострічки різного ступеню якості, що просувають ідеологічні наративи РФ. Повний контроль над ЗМІ на території ОРДЛО фактично зомбує мешканців та спричиняє безповоротні зміни в ментальності. Позаяк Україна до початку повномасштабного вторгнення ніколи не спрацювала на випередження, не займала активну позицію, а завжди лише оборонялася від інформаційних атак. На противагу Росія містить столітню історію використання цензур, дезінформації та інформаційних атак.

Згідно з пропагандою, феномен «дружби» українського та російського народів часів Радянського Союзу руйнується разом із самим розпадом СРСР. Рідний брат українець, з яким ще за Другої Світової війни росіянин сидів в одному окопі, перетворився на «фашиста-колаборанта» бандерівця. Нічим не обґрунтовані кремлівські звинувачення в сторону України на кшталт неонацизму владних структур та злочинства в стосунку російськомовних громадян стали де-юре приводом «спеціальної військової операції». У вітчизняній науковій літературі присутній брак досліджень на нагальні питання інформаційної війни.

Поза увагою залишається виявлення причин захисту інформаційного поля України від інформаційних атак, що зумовило вибір теми дослідження.

Мета. Дослідження кампаній російського впливу на український інформаційний простір, які проводилися в цифровій інфраструктурі та психології демократичного населення останніми роками. Висвітлення суті та специфіки ведення інформаційних війн у кінематографі. Теоретичний аналіз інформаційних війн та загроз.

Завдання. Для об'єктивного висвітлення та ґрунтовного аналізу проявів атак, я поставила наступні завдання:

1. На базі широкого теоретичного матеріалу описати сенс, методологію, форми, ресурси та підходи інформаційного впливу.
2. Завдяки історіографічним даним простежити генезис російської пропаганди.
3. З'ясувати проблематику інформаційного простору.
4. На прикладі існуючих методів виявлення інформаційної атаки, проаналізувати аудіовізуальні джерела.

Об'єктом дослідження є російська інформаційна війна.

Предметом дослідження є історичні фільми, що формують суспільно-політичні погляди вигідні для сучасної політики Кремля.

Географічні межі: Україна та Російська Федерація.

Теоретичні методи і підходи. Робота виконана на основі текстуального та контекстуального аналізу. У дослідженні використано індуктивний та компаративний метод, а також принцип хронології. Аналіз аудіовізуальних джерел зроблений за семіотичним підходом Ролана Барта та Стюарта Голла.

Джерела. Для дослідження заданого вище питання було використано аудіовізуальні джерельні матеріали, а саме художні історичні фільми, зняті з метою поширення ідей російського метанаративу. У вибірку російських

історичних фільмів, що містять антиукраїнську пропаганду, для мого аналізу потрапили наступні фільми: «Брат 2», «9 рота», «72 метри», «12», «Адмірал», «Тарас Бульба», «Кандагар», «Ми з майбутнього 2», «Біла гвардія», «Піддубний», «Матч», «Кримський міст. Зроблено з любов'ю!», «Ополченочка», «Крым. С любимыми не расставайтесь», «Пригрів».

Історіографія. Дослідження інформаційного впливу в цілому користується популярністю серед науковців різних сфер діяльності, на які безпосередньо він поширюється. Витоками та факторами інформаційної агресії займались наступні дослідники: Даніель Вентре, Річард Шафранські, Джон Аркілла, Мартін Лібіцкі. Про інформаційну агресію, як фактор дестабілізації, можливість впливати на внутрішні справи інших держав писали і досліджували: Блейз Кронін та Холлі Кроуфорд, Тарас Кузьо, Пітер Померанцев, Леон Арон та інші.

Структура роботи. Структура роботи відповідає меті та завданням дослідження і складається з титульного аркушу, змісту, вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг кваліфікаційної (бакалаврської) роботи становить 50 сторінок.

РОЗДІЛ I Особливості підходів інформаційної війни.

1.1 Методи та ресурси інформаційного впливу

Конфлікти є фактично невід’ємним аспектом існування людської цивілізації. Однак з розвитком індустріальним та інтелектуальним, змінився й метод ведення війни. Сучасні міжнародні відносини неможливо уявити без такого атрибуту як інформаційна війна. Належного теоретичного обґрунтування цей термін ще не отримав та й назви конкретної теж. Багато досліджень, що стосуються інформаційної війни називають її мережевою, кібервійною, кібертероризмом, гібридною війною тощо. Проте факт залишається фактом – існує спроба маніпуляції людським ресурсом в корисливих цілях завдяки нейролінгвістичному програмуванню та іншими методами.

Сучасне розуміння інформаційної війни містить широкий спектр дефініцій: напад на інформаційну інфраструктуру, кібертероризм, кіберзлочин, атаки на комерційні та воєнні веб-сайти, виведення з ладу веб-сайтів, кібервійна та мережева війна. Однак у своєму дослідженні я прагну зосередитись на аналізі психологічних маніпуляцій інформацією в кінематографі, шляхом декодування прихованих (або явних) сенсів. Інформаційна війна транслюється у вигляді ідеологічної пропаганди російського метанаративу.

Термін інформаційної війни, що за свідченнями Данієля Вентре, у військовій доктрині позначається як «інформаційна операція», постає як надважливий елемент ведення сучасних конфліктів¹. Головною ціллю її проведення є підлив інформаційної системи ворога для припинення його боротьби. Шляхом інформаційних атак на різних рівнях системи, що мають вагу в прийнятті військових та стратегічних рішень, супротивник намагається деморалізувати опонента та змусити прийняти вигідне йому рішення – перспектива припинення вогню має виглядати привабливіше, аніж продовження бою².

¹ Ventre D. Information warfare. John Wiley & Sons, 2016. 352 с.

² Szafranski R. A Theory of Information Warfare; Preparing for 2020. AIR UNIV MAXWELL AFB AL, 1995. 14 с.

Американський віце-президент та лауреат Нобелівської премії миру Альберт Арнольд Гор молодший відомий своїми висловлюваннями стосовно інформаційної війни. Назвавши інформаційну війну атакою на розум, він аналізував вплив на прийняття політичних рішень шляхом зосередженості уваги на особливостях людської поведінки та реакцій на «інформаційну бульбашку». Свідомість людини здатна нативно сприймати пропагандистські наративи без бар'єру усвідомлення.

Британський журналіст та письменник Пітер Померанцев у своїй художній книзі під назвою «Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності» виокремив ключові наративи інформаційної війни, що зародились ще за Першої світової війни та продовжують існувати досі. На його думку, диктатури, релігійні популісти, наркомафія – головні зачинателі численних маніпуляцій думок, рішень та бажань людей³. Роль його думки велика завдяки досвіду роботи у «вулику» російської пропаганди – новинних ЗМІ. Йому вдалось оприлюднити інсайдерську інформацію методів інформаційних атак Московщини.

Джон Аркілла - військовий аналітик зі Сполучених Штатів Америки та провідний теоретик інформаційної війни на рубежі ХХ- ХХІ ст. разом із Девідом Ронфельдом у своєму дослідженні описали еволюцію мети ведення інформаційної війни. Спершу її ціллю було саме виснаження опонента інформаційним простором, натомість останні тенденції показують жагу до цілковитого контролю та знищення цим шляхом, а не фізичним кровопролиттям та насиллям⁴.

Актуальним до дослідження є питання методів та шляхів донесення інформації, щоб отримати перевагу над супротивником. Особливістю цього є широкий обсяг інформаційного фронту, що може здійснювати як пряму пропаганду, так і непряму. До слова, Адольф Гітлер у своїй книзі «Mein Kampf»

³ Померанцев П. Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Peter_Pomerantsev/Tse_ne_propahanda_Podorozh_na_viinu_protvy_realnosti/

⁴ Arquilla J. Ronfeldt D. Cyberwar is Coming! Comparative Strategy 2 // April-June 1993, c. 141-165.

зазначав, що інтелектуальний рівень пропаганди має відповідати рівню цільової аудиторії. Атаки, безперечно, можуть здійснюватися на різну вибірккову групу, однак траплялись випадки, коли нецільова аудиторія ставала жертвою атаки. У своєму доробку, Річард Шафранскі наводить у приклад повстання сипаї⁵ у 1857-1858 рр., спричинене чутками про покриття британцями патронів тваринним жиром. Попри науково доведену абсурдність ситуації, індійці примітивно повелись на брехню і як наслідок, стався розкол англійської армії⁶.

Чим більша технологічна доступність та розвиненість, тим більший ризик стати жертвою інформаційної атаки. Ще одними факторами є взаємодія та поширеність мережі, а також збільшення кількості чи обсягу транзакцій між різними групами суспільства⁷. Саме одночасні атаки та максимально розширені вузли впливу мають стратегічне значення при веденні війни. Оскільки інформаційна війна та політико-підбивна діяльність знаходяться нижче традиційного порогу збройного насильства, стираються кордони між війною та миром.

Блейз Кронін та Холлі Кроуфорд висвітлили три шари інформаційного впливу на суспільні маси: фізичні, нематеріальні та психічні ресурси. Шляхом руйнування фізичних ресурсів є звичайна бойова техніка, що знищує інформаційні та комунікаційні системи. У м'який ресурс атака проникає, деградує та підбиває інформаційні системи завдяки використанню зовнішніх суб'єктів та корумпованих інсайдерів. Останній шар руйнується безшумним проникненням пропаганди в комунікаційні системи для регулювання сприйняття, формування думок, заохочення обману та участі в пропаганді⁸. Саме тихий та спершу непомітний психологічний вплив на маси є досі найефективнішим методом ведення інформаційної боротьби.

⁵ Прим. сипаї – наймані колоніальні війська в Індії у XVIII - першій половині XX століття англійських та інших колонізаторів, рекрутовані з місцевого населення та становили значну частину британської колоніальної армії.

⁶ Szafranski, Richard. *A Theory of Information Warfare; Preparing for 2020...*с.7

⁷ Там само, с.8

⁸ Cronin B., Crawford H. *Information Warfare: Its Application in Military and Civilian Contexts*, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.indiana.edu/~tjsj/readers/full-text/15-4%20cronin.pdf>

Однак варто зазначити, що серед інших переваг ведення інформаційної війни, є низька вхідна вартість, що на відміну від фізичної зброї, не потребує значних фінансових ресурсів та державної підтримки. Пропаганда здатна поширюватись за принципом усної ретрансляції, що за своєю суттю є безкоштовним та дієвим.

Сприятливим чинником для ведення пропаганди є розмиті етнічні кордони між державами, що лише посилюють протистояння національних інтересів. За допомогою інформаційних ресурсів межі досить легко стерти та вибудувати концепт «братерства народу». Ба більше, у своєму дослідженні «Strategic Information Warfare: A New Face of War» автори відмічають складність тактичного попередження та фактичного виявлення інформаційної атаки⁹. Можу зазначити також, що за таким критерієм можна оцінювати й результат пропагандистської кампанії.

Першопочатково інтернет видається за арену для мирної торгівлі, що яскраво заперечують деякі аналітики апелюючи до необмежених можливостей ведення війни та пропаганди. Основна проблема заключається в неможливості контролю над інформаційними системами інших людей. Доктор наук Мартін Лібіцкі видав у 2007-ому році доробок «Conquest in cyberspace. National security and information warfare», де типологізував інформаційну війну на командноуправлінську, хакерську, економічну, психологічну, розвідувальну, електронну та кібервійну. Політичний аналітик, що успішно захистив дисертацію в 1978 р., дослідив потенціал та обмеження інформаційної війни в різних її проявах – від систем озброєння і командно-адміністративних операцій до створення інформаційного «шуму». Він також дослідив, як далеко поширюється «дружнє завоювання» у кіберпросторі, а саме здатність переконати користувачів прийняти нові точки зору. Мартін Лібіцкі висвітлює роль державної політики в управлінні і захисті кіберпростору, а також приходять до висновку, що він стає все більш поширеним і складним¹⁰.

⁹ Molander, Roger C., *Strategic information warfare: A new face of war*. Rand Corporation, 1996. 113 с.

¹⁰ Libicki M. *Conquest in cyberspace. National security and information warfare*. Кембридж, 2007. 207 с.

Важливо також зазначити з історичної перспективи, що зміна соціальних формацій змінила класифікацію війн. Розглядаючи питання з конфліктологічної парадигми, ми натикаємось на працю американського соціолога Елвіна Тоффлера¹¹. Концепція дослідника покладається на три хвилі становлення людства до технологічної революції. Першою хвилею є аграрне суспільство, яке автор характеризує як «сила», наступна хвилю індустріального соціуму названа «багатство». Постіндустріальне суспільство характеризує «досвід». Базуючись на теорії Елвіна, аграрне суспільство потребувало людської сили, щоб підпорядкуватись. Натомість в індустріальному соціумі вирішували матеріальні блага, а в останніх владу отримували ті, хто мав інтелект, досвід та інформацію¹². Власне, посиляючись на концепцію Тоффлера, можна провести паралелі із методами ведення війн в конкретний період людського буття. Зі зміною цінностей парадигма ведення війни теж зазнала перемін, про що свідчать численні історичні приклади конфліктів. Різні за методами, характеристиками та формами вони наслідують одну ціль – знищення ворога.

Абраам Моль розкрив алгоритм мозаїчної передачі інформації, яка широко використовується в засобах масової інформації до сьогодні. За рахунок перевантаження кількістю новин, індивід втрачає можливість до раціонального розуміння їх. Причинно-наслідкові зв'язки втрачаються і другорядні новини створюють контекст «керованого хаосу». Мозаїчна модель не має чіткого початку та кінця, меж чи то схеми – вона є випадковою та поза контекстуальною¹³. В шаленому потоці інформації, людині складно самостійно відокремити правду від брехні. Отже, індивід несвідомо піддається на приманку інформаційного впливу.

А. Шугаєв у своїй статті виокремлює наступні компоненти інформаційної війни: психологічні операції, електронна боротьба, воєнний обман, операційна

¹¹ Прим. Елвін Тоффлер – письменник, соціолог та футуролог родом із Нью-Йорку. Засновник концепції «Інформаційної цивілізації». Його основними працями є: *A Future Shock* (1970), *Creating a New Civilization: The Politics of the Third Wave* (1995) та *War and Anti-War: Survival at the Dawn of the 21st Century*.

¹² Toffler E. *New Power Paradigm. Knowledge, wealth and power*. [In Ukrainian]. Kharkiv, Akta, 2003.

¹³ Моль А. *Социодинамика культуры* : [пер. з фр.] Видавництва ЛКИ, 2008. 416 с.

безпека, забезпечення доступності, цілісності та безпеки інформації, атаки через комп'ютерну мережу¹⁴.

Попри те, що психологічна війна в кінцевому результаті впливає на стереотипи, цінності, думку та свідомість індивідів, інформаційна війна впливає на імідж держави, її систему прийняття рішень та поширення й використання інформаційних ресурсів. Ба більше, такий тип війни не містить переможців та переможених у порівнянні зі збройним конфліктом. Причиною цього є відсутність критеріїв та чітко документованих ознак її проведення. Єдиним імовірним результатом є деморалізація супротивника.

1.2 Історичний дискурс у російській інформаційній війні. Нативне зомбування російського народу як аспект внутрішньої політики.

Відколи держави чи князівства почали вступати у стосунки один з одним, вони намагалися впливати один на одного та на їхнє оточення, як через відкрите використання дипломатії та пропаганди, так і через використання прихованих засобів маніпулювання інформацією. Історія маніпуляцій інформацією з метою зміни сприйняття та політики досі залишається незмінною ознакою міжнародної політики в епоху брехливих новин. Історія сучасного маніпулювання інформацією не є унікальним явищем суто однієї країни. В цю справу вплутані різні великі держави – такі як США, Китай тощо. Однак Російська імперія, що згодом стала зватись Радянський Союз і опісля цього Російська Федерація, перевела маніпулювання інформацією на абсолютно новий рівень, до форми мистецтва.

У цьому підрозділі я спробую висвітлити еволюцію російської пропаганди та дезінформації, її недоліки та формування проросійського ідеологічного нарративу. Неможливо не погодитись із тим фактом, що Росія за весь час встигла

¹⁴ Шугаєв А. *Феномен інформаційної війни* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/part_2/31.pdf

відточити всі активні заходи впливу на маси, що ставить її на ранг вище у боротьбі з ліберальними демократіями. Зароджена ще за царського уряду інформаційна та психологічна маніпуляція пройшла свої успіхи та невдачі.

Зароджений ще за царя підрозділ у складі національних сил поліції, «Охрана» був укомплектований лояльними та спеціально підготовленими жандармами. Першопочатківці розробили практичні методи боротьби із опозицією та стали базисом майбутніх радянських стратегій КДБ. Основним завданням була розвідувальна діяльність проти революціонерів як на території Росії, так і за її межами¹⁵. Перший прояв боротьби з інакодумством був доволі невеликим, але за свідченнями Стенфордського архіву в Гувері плідним. Їх головний іноземний осередок у Парижі було відчинено в 1883 р. Ми можемо також дізнатись про їхні тактики і прийоми створені для проникнення та підризу організацій та структур, які прагнули повалити царя. Методи містили не лише шпигування та дезінформацію, а й тісну співпрацю з місцевою поліцією задля прикриття.

За часів контролю над українськими територіями Російською імперією, владному апарату було необхідно втримувати правопорядок. Перша світова війна досить сильно дестабілізувала ситуацію всередині імперії, а тому царський уряд діяв на випередження.

У Російській імперії на другий день після оголошення Німеччиною війни було запроваджено військову цензуру друкованих видань та перлюстрацію приватної кореспонденції, жандармерія боролася з нелегальною передачею інформації через транспортне сполучення, поштових голубів, телефонний та приватний телеграфний зв'язок, поліція мала перекрити один із найбільших каналів поширення інформації — міжособистісне спілкування. Так зване сьогодні «сарафанне радіо»¹⁶.

Саме жорстока цензура у вигляді заборон на різні сфери людського функціонування була тоді проявом інформаційної війни де-факто проти своїх же

¹⁵ Whyte Chr., Thrall T., Mazanec B. *Information Warfare in the Age of Cyber Conflict* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.perlego.com/book/1636625/information-warfare-in-the-age-of-cyber-conflict-pdf>

¹⁶ Кирієнко О. *Контроль за інформаційним простором в українських губерніях Російської імперії у роки Великої війни* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piu19-20_2014_23_20

громадян. Жандармерія жорстоко придушувала будь-які чутки стосовно перемоги Німеччини та характеру її військових операцій. Часто ця боротьба перетворювалась в маніакальний характер, оскільки була заарештована значна кількість непричетних людей. Приватні телеграмні повідомлення теж піддавались цензурі та розгляду через боротьбу із чутками, що не стосувалось службових повідомлень. Поліція контролювала розмови в поїздах, що могли стосуватись військової теми та без вагань карала підозрілих осіб за поширення дестабілізуючої інформації¹⁷.

Привівши меншість до влади, більшовики як ніхто розуміли важливість інформаційного впливу на маси. Відповідно, аби мобілізувати вітчизняне населення для реалізації більшовицьких стратегій, їм довелось розробити схему контролю над інформацією. Більшовицьке керівництво на початку громадянської війни встановило контроль над різноманітними видавництвами та конфіскувало понад 90 видань до липня 1918 року¹⁸. Очевидним є те, що відбувалась орієнтація влади усіх часів Росії на внутрішню політику. Після революційний період став певним полігоном у розробці маніпуляцій інформацією. Стикнувшись із погано-розвиненою логістикою та низькою грамотністю населення (на момент революції лише близько 42,3% населення було письменним, а найвища концентрація письменності була в міських районах), їм довелось шукати нові методи поширення інформації¹⁹. Таким чином, кіно та театри стали засобом пропаганди ідей партійної еліти.

Адольф Гітлер у праці свого життя «Mein Kampf» описав ключові принципи інформаційного впливу, якими користувався у воєнні часи: «Вся пропаганда має бути популярною, і її інтелектуальний рівень має бути пристосований до того рівня, яким володіє більшість тих, кому ця пропаганда

¹⁷ Кирієнко О. *Контроль за інформаційним простором в українських губерніях Російської імперії у роки Великої війни...*

¹⁸ Kenez P. *The Birth of the Propaganda State: Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917–1929*. Cambridge; New York: Cambridge University Press. 1986

¹⁹ Mironov B. *The Development of Literacy in Russia and the USSR from the Tenth to the Twentieth Centuries*. History of Education Quarterly, 1991. p. 229–252.

адресована. Отже, чим для більшої маси вона призначена, тим нижчим має бути її інтелектуальний рівень»²⁰. Звернімо увагу, що він відмічав майстерне володіння марксистами цим інформаційним інструментом. Також варто відзначити, що за часів нацистської пропаганди було відзнято й запущено у виробництво 1300 кінострічок, які користувались значним попитом²¹.

Опісля Другої Світової війни до складу СРСР увійшли нові території, котрі теж потрібно було якось асимілювати та ангажувати до вже існуючих. Єдина ідеологія і партія не могли терпіти інакодумство та релігійність західних територій. Створення різних комітетів боротьби з дезінформацією, «новомова» - усе як в кращих традиціях тоталітарного режиму за версією Джорджа Орвелла²².

Холодна війна між Радянським Союзом та США базувалася саме на фактах, котрі неможливо було змінити, адже подія вже відбулась. Однак оскільки радянська цензура не пускала до циркуляції деякі факти, їх намагалися запустити за допомогою зарубіжних радіоголосів. Тоді на глушіння цих голосів з'явився новий метод боротьби - інтерпретація. Саме вона могла дозволити радянській системі вдало трактувати ту, чи іншу подію. Таким чином, можемо прослідкувати ще один прояв фізичної атаки на інформаційний простір людини, який широко застосовувала Росія²³.

Експерти в сфері інформаційної безпеки зазначають агресивну політику ведення інформаційної війни з боку Московії²⁴. Активні заходи створені для того, щоб контролювати насправді знищують, дезорганізують та завдають нищівної шкоди системам противника. У стратегічному аспекті інформаційна війна є різновидом Холодної, що впроваджується активно й за мирних часів з контрпсихологічними та контррозвідувальними методами. Попри те, що

²⁰ Hitler A. *Mein Kampf*. Boston, Houghton Mifflin, 1999.

²¹ Романчук О. *Війна, яку виграла Росія* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2008/5/viy-na-ros.html>

²² Прим. Мова йде про його роман-антиутопію «1984»

²³ Почепцов Г. Г. *Смислові та інформаційні війни* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2013_18_6.

²⁴ Ventre D. *Information warfare...*

інформаційна війна не замінює інші форми протистояння, вона проводиться в мирний і воєнний час. Цей фактор робить її ще більше небезпечною, особливо після заяви Росії про застосування ядерної зброї в разі того, якщо стане жертвою атаки типу інформаційної війни²⁵.

Опісля розпаду СРСР Росія зіткнулась із непростим ворогом, що мав можливість ведення кібервійни та міг використовувати свої домінуючі позиції в інформаційному просторі – Чечнею. Однак російським командуванням було прийнято стратегічне рішення в першій хвилі – цілковитий контроль ЗМІ та правильна подача у висвітленні конфлікту на національних та міжнародних каналах. Її метою був вплив на суспільну думку фейковою інтерпретацією, проте зазнав невдачі. Чеченська преса натомість активно поширювала свій меседж в міжнародну спільноту, завдяки чому перемогла в першому конфлікті.

Другий конфлікт став роботою на помилках російської стратегії інформаційної війни. Ми можемо прослідкувати наступні шляхи її ведення: демонізація ворога, виправдовування перед міжнародною спільнотою війни як єдиного методу відновлення справедливості. Фактично, вони використали політику Адольфа Гітлера та Йосифа Сталіна, що теж виправдовували тероризм благими намірами.

Володимир Путін під час щорічного звернення до Федеральних зборів у 2005-ому році заявив про те, що розпад Радянського Союзу став «найбільшою геополітичною катастрофою 20-го століття». Мета його політики очевидна - повернути втрачені кордони, що були за часів СРСР. Шовінізм, імперіалізм, поклоніння владі та ідея унікальності історичного розвитку – аспекти уніфікованого дискурсу Росії. Завдяки цьому він зміг повернути росіянам «гордість» за своє походження, що часто не збігається з реальним станом речей²⁶.

²⁵ Там само

²⁶ Liñán M. *History as a Propaganda Tool in Putin's Russia* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jstor.org/stable/48609753>

Перевлаштування історії на власний манер створила добрий ґрунт для просування ідеологічних тез метанаративу. Мова йде про створення «матриці», котру споживатимуть численні маси дотичних до Росії людей. Гарант традицій і тріумфальний реформатор, що незважаючи на узурпацію влади, має згадуватись в одному рядку зі Йосипом Сталіним та Катериною II²⁷.

Кремлівський фокус в антиукраїнській інформаційній війні паде на ультраправі рухи, що начебто сягли апогею в часи Майдану (правий сектор, партія «Свобода»). Ціллю таких маневрів є делегітимізація опозиції уряду Януковича та пізніших владних представників. Зокрема, сучасний приклад звинувачення в неонацизмі президента Володимира Зеленського, котрий за походженням єврей.

Такий оксюморон можна стріти не лише у випадку шостого президента України, а й в перебільшенні впливу радикальної партії «Свобода» Олега Тягнибока. Популяризована державними ЗМІ, політична спілка була певним «опудалом» режиму Януковича, яким представлялась опозиція. Однак організація маршу пам'яті ультра націоналістів Степана Бандери не знайшла значної підтримки серед учасників Майдану. Галаслива риторика не відповідала реальним діям, тому Революція Гідності стала фіаском для партії²⁸.

1.3 Компоненти інформаційно-психологічного впливу з боку Росії на світовій арені

Комплекс компонентів психологічного впливу на свідомість людини є багатограним та складним поняттям. У цьому підрозділі я спробую структурувати складові нейролінгвістичних закидів з боку Російської Федерації у цілому світі та стосовно України .

²⁷ Liñán M. *History as a Propaganda Tool in Putin's Russia ...*

²⁸ Shekhovtsov A. *The spectre of Ukrainian "fascism": information wars, political manipulation, and reality* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jstor.com/stable/resrep21660.12>

Першим та найпоширенішим компонентом є відволікання уваги від справді важливих речей шляхом акцентування уваги на другорядних аспектах. У свідомості противника створюються нові уявні загрози та заміщуються реальні. Головна мета - змусити ворога переглянути свої рішення, змінити власну стратегію або тактику, що йому ж і завдасть шкоди. Наступний складник, про який я писала раніше – це перевантаження або перенасичення інформацією, що містить суперечливий характер. Завдяки широким можливостям створення контраверсійних даних, такий метод інтелектуального впливу на маси широко використовується.

Ще за часів правління царя, жандармерія використовувала вид хитрості, спрямований на те, щоб змусити противника скинути пильність через миролюбне ставлення під назвою «пацифікація». Деякі політичні знавці називають це частиною оборонної діяльності в інформаційній війні, але на ділі це як використання ядерної зброї для цивільних цілей – оксюморон²⁹.

Розвідувальні служби активно вишукують слабкі місця цілі, які потім активно атакують шляхом нав'язування помилкових пріоритетів, що виснажують ресурси ворога. Прикладом цього може бути неправильне рішення по перерозподілу сил у хибному напрямі або дії проти інтересів своїх союзників або військ коаліції. У кінцевому результаті відбувається безповоротна ізоляція сил, що починають протистояти один одному і фактично втрачати ресурс в боротьбі з противником.

Сценарій «гібридної війни» між Україною та Росією з початку 2014 р. містить два вектори проблематики: європейська інтеграція і зміна курсу розвитку української держави та анексія Криму. Український кіберпростір суттєво змінився за останні 10 років, за свідченнями Даніеля Вентре, адже проникнення Інтернету зросло з 3% до 40% населення³⁰. Саме таким ми можемо бачити поле інформаційного бою, з його больовими точками та новоствореними

²⁹ Ventre, D. *Information Warfare...*

³⁰ Там само

загрозами. Можу ствердити, що такого роду війна постійно «тримає руку на пульсі» адже може в будь-який момент провалитись через помилку.

Професор та знавець російських студій Леон Арон стверджує про те, що витрати російського уряду на фінансування пропаганди складає щонайменше півмільярда щороку³¹. Він також підмітив використання російського інформаційного впливу за кордонами федерації: а саме намагання підірвати поняття демократичної прозорості та поставити під сумнів об'єктивність інших ресурсів у висвітленні інформації. Акцентування на двосторонності конфлікту та ідеї множинності правди, про яку зазначав також Петро Померанцев, породжують дезінформацію та сумніви, у які легко вплутати ідеологічний метанаратив.

Петро Померанцев – особистість, що працювала у телевізійній сфері новин Росії, написав нон-фікшн твір про особливості психологічного впливу на маси зі сторони ЗМІ. Він доволі цікаво описує новинний сюжет, що подається у вигляді «фільму». Щоразу із новим ворогом, новими сюжетними лініями та спотвореною реальністю. Зокрема, він аналізує прийом зіставлення надійного експерта та носія «неонацизму». Особливістю є те, що глядачі сповнюються цинізму стосовно другого і не можуть об'єктивно розрізнити факт із вигадкою. До слова, довіра до конспірологічних теорій є тією призмою світогляду, яку складно спростувати аргументованими дебатами. То є ще одним наріжним каменем зомбування суспільних мас. Безумовно, ми не можемо покладатись на думку Петра Померанцева в якості наукової, однак його вклад в якості експерта-інсайдера має вагу³².

Ще одним методом впливу є заміна слів. Таким чином, російські ЗМІ оповідають не про «війну» чи «агресію», а про «конфлікт», у якому немає

³¹ Leon A. *Russian Propaganda: Ways and Means*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jstor.org/stable/resrep03227>

³² Castle S. *A Russian TV Insider Describes a Modern Propaganda Machine*, New York Times, February 13, 2015.

винного та постраждалого, а лише «насилля». Грою слів користувались ще за Другої світової війни Гітлер та Сталін, виправдовуючи агресію «визволенням». Мабуть, у цьому методологічному прийомі російська пропаганда зазнала стагнації.

Марія Снеговая – доктор політичних наук Колумбійського університету, дослідила концепт «рефлексивного контролю» Росією в якості елемента гібридної війни. Керуючись інформаційними даними, Московщина використовувала цю техніку для знезброєння Заходу та виправдовування власної агресії. У своєму доробку дослідниця описала такі ключові методи рефлексивного контролю в Україні:

- Операції заперечення та обману з метою приховування або приховування присутності Збройних Сил РФ в Україні, у тому числі відправка «зелених чоловічків» у формі без розпізнавальних знаків;
- Приховування цілей і завдань Москви в конфлікті, який жахає одних і переконує інших, що цілі Кремля обмежені і в кінцевому підсумку прийнятні;
- Підтримка правдоподібності легітимності дій Росії, заперечуючи причетність Москви до конфлікту, вимагаючи від міжнародного співтовариства визнати Росію країною, яка представляє інтереси, а не стороною в конфлікті, і відзначаючи, що це можна порівняти з діями Заходу, такими як одностороннє проголошення Косово років незалежності та Іраку в 2003 році;
- Загрози Заходу через військову силу у вигляді авіаударів по країнах НАТО і не членів НАТО, загрози застосування російської ядерної зброї та перебільшення російської військової сили та успіху;

- Розгортання масштабних і комплексних зусиль для формування пропагандистської розповіді про український конфлікт через офіційні та соціальні ЗМІ³³.

Підсумовуючи сказане, ми прослідкували значний психологічно-маніпулятивний вплив інформацією з боку Росії. Вплив стосується не лише України, але й держав цілого світу. Усіма можливими методами пасивної та активної агресії Кремль будує свою політичну карту світу. Апелюючи до ядерної зброї, напівправди-напівбрехні, історичних хиб, ідеї покликання миротворця – старшого брата, їм поступово це вдається.

³³ Snegovaia, M. *Putin's information warfare In Ukraine: Soviet origins of Russia's hybrid warfare* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.understandingwar.org/report/putins-information-warfare-ukraine-soviet-origins-russias-hybrid-warfare>

РОЗДІЛ II Україна в російських пропагандистських історичних фільмах

2.1 Аналіз ідеологічних наративів. Феномен «братських» народів

Ціллю інформаційних атак Росії є поетапне знищення іміджу України в міжнародному середовищі та серед власних громадян, спотворення та заміщення реальної інформації ідеологічною пропагандою задля впровадження політики «керованого хаосу». Комплекс меншовартості та насадження хибності «неісторичної» нації, що не має права на власну державність теж є напрямками маніпулятивних технологій РФ проти України. Завдяки історично спричиненим розмитим культурним кордонам, акцентування на російській мові, культурі та традиціях як самоідентифікації українського народу приносить добрі плоди в просуненні ідеології³⁴.

Геополітика Кремля передбачає Україну в сфері «природного» впливу. Для того, щоб легітимізувати цю свою ідею, вони свідомо знищують та піддають критиці європейські корені та неангажовану під російський гранд-наратив історію України. Приписування Володимиром Путіним зародження української держави Володимиру Леніну є тривіальним підтвердженням цієї тези. Однак якщо сягнути глибше – російська історіографія сповнена історичних хиб. Привласнення трипільської культури, кочівних племен, що були локалізовані далеко поза територією сучасної Московії, київської спадщини спотворює історію та робить її методом виправдання геополітичних амбіцій Росії.

Яскравим прикладом присвоєння української культури та історичних здобутків є фільм спільного виробництва Польщі, України та Росії – «Тарас Бульба»³⁵. Екранізація однойменної повісті Миколи Гоголя буквально просякнута «руським міром» без найменшої згадки про Україну. Починається стрічка з мотиваційної промови головного героя Тараса перед козаками.

³⁴ Сасин, Г. *Інформаційна війна: сутність, засоби реалізації, результати та можливості протидії (на прикладі російської експансії в український простір)*. Грані, № 3, 2015. С. 18–23.

³⁵ Тарас Бульба [Художній фільм]. 2009 / Росія, Україна, Польща / Реж. Володимир Бортко / трив. 150 хв

Прославлення начебто російського козацького народу знищує нанівець історичність цього фільму. Ба більше, зміщення акцентів на глибокій православній вірі козацтва, використання неактуальних на той час фраз «русское товарищество» є прямими методами російського ідеологічного впливу³⁶.

Володимир Путін, як зазначалось раніше, є активним прихильником «возз'єднання» територій близького прикордоння на міжнародній арені зокрема. «Спеціальна військова операція» з метою недопуску до вступу України в НАТО³⁷ підтверджує цю тезу. Україна є незалежною та суверенною державою, що має право діяти в інтересах своїх громадян.³⁸ Помаранчева революція в 2004-ому та Революція Гідності є маркерами українського спротиву кремлівським амбіціям. Однак, феномен «братських» народів, що походять одного слов'янського середовища, має прояви й досі. Сама його ідея полягає в спорідненості націй, що часто применшує унікальні риси української. Принагідно зазначу, що російські інформаційні операції в Україні не віщують нової ери теоретичних чи доктринальних досягнень, хоча частково мають на меті створити саме це враження.

Насправді національні ідентичності обох «пострадянських» держав кардинально відмінні. Україна ще за часів президенства Віктора Ющенка обрала інший вектор розвитку. Публікування кінострічок в межах інформаційної війни спрямоване на створення образу України як незрілої та наївної держави. Пропагування ідеї про те, що Україна зобов'язана Радянському Союзу своїм суверенітетом, оскільки її обидві частини було возз'єднано завдяки пакту

³⁶ Семеній А. *Антиукраїнська пропаганда в сучасному російському історичному кінематографі* [Електронний ресурс] . – Режим доступу:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEWja_Zeo36z4AhWHgSoKHaR9DmkQFnoECAkQAQ&url=https%3A%2F%2Fjvestnik-sss.donnu.edu.ua%2Farticle%2Fview%2F12070%2F11944&usg=AOvVaw0SfBFrZdVce4UQsmmLaGH8

³⁷ Прим. Організація Північноатлантичного договору, Північноатлантичний альянс або НАТО — міжнародна міжурядова організація або іншими словами військово-політичний союз 30 держав Північної Америки і Європи, що були створені з метою протидії потенційної агресії з боку СРСР.

³⁸ Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV>

Молотова-Ріббентропа в 1939 році. Дивно, що Акт Злуки, підписаний УНР та ЗУНР у 1919 році, жодного разу не згадується в метанаративі РФ.

Місією російської історичної кіноіндустрії є навіювання національної гордості імперіалістичними амбіціями та відволікання уваги від проблем в політично-економічному житті федерації. Аналіз форм і рис російської пропаганди зводиться до наступних аспектів - уславлення загарбницької величі Росії та мистецтво виправдання військової агресії³⁹.

Кремлівська кампанія інформаційного впливу значною мірою схожа з радянською. Офіційна газета Комуністичної партії СРСР «Правда» була далека від висвітлення правди. Важливо уточнити, що пропаганда – це не завжди брехня, почасти це висвітлена в іншому контексті істина. Так склалось, що тримати різнокультурні території під однією владою, вдавалось лише таким методом введення в оману. Більше того, навіть термін «дезінформація» походить із часів Союзу – його використовували в описі професійних повноважень КДБ з 1963 року⁴⁰.

Традиція дезінформації, що поєднує суміш істини та вигадки, стала успішною в гібридній війні в Україні. Насправді західні політики відвідували Революцію Гідності, так само як і «Правий сектор» зі «Свободою», але їх роль в російській риториці перебільшена. Контроль та інформаційна війна Московії супроти України загалом не є результатом будь-яких теоретичних інновацій. Усі основні концепції та більшість методів були розроблені Радянським Союзом десятиліття тому. Російська стратегічна теорія сьогодні залишається відносно невігядливою і сильно залежить від радянської роботи, з якою знайомі російські лідери.

³⁹ Hybrid Warfare Analytical Group *The Cinema of Russian Propaganda: How Kremlin Narratives “Go West”* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uacrisis.org/en/the-sinema-of-russian-propaganda-how-kremlin-narratives-go-west>

⁴⁰ Van Herpen M. *Putin’s propaganda machine – soft power and Russian foreign policy*. Lanham, MA: Rowman & Littlefield, 2016.

Воєнна кінострічка російського виробництва «72 метри» містить оповідь про екіпаж «Слов'янка» Чорноморського флоту, який після розпаду Совецького Союзу відмовився прийняти українську присягу і був переведений на Північний флот. У ньому активно висміюється українське русофобство та прагнення наближення до європейської спільноти. Самоіронія в якості «старшого брата-алкоголіка» начебто мала показати українців у зрадницькому світлі, але насправді вкотре апелює до феномену «братських» народів. Навіть у момент проголошення незалежності українського флоту, у фільмі згадується цей метанаратив⁴¹.

Кремлівська путінська інформаційна війна постійно стверджує, що Україна є «штучна» та «неісторична» країна, створена нібито Володимиром Леніним та його побратимами. Насправді досить дивно, що пам'ятники йому «невдячні» українці знищують у рамках процесу декомунізації. Гадаю, це пов'язане із процесом ангажування історії в актуальні політичні амбіції. Адже марксист-соціалісти та той «проукраїнський» Ленін фактично чотири роки вели запеклу боротьбу супроти Української Народної Республіки, що була проголошена 1917 р., наголошу, без підтримки більшовиків⁴².

Головним злом у пропагандистських фільмах є умовний «Захід», який «завжди» прагнув зруйнувати Росію. Єдиний випадок в історії, коли Росія «проявила деяку слабкість», були 1990-ті, і звинувачення цього періоду в усьому – це свого роду ритуал у російській кіноіндустрії. Усе найгірше відбувалося тоді або впливало з того часу⁴³.

Аналізуючи історичні події, такі як Революція Гідності та Помаранчева Революція, українсько-російська війна, анексія Криму, легко не вплутатись у російський метанаратив та пропаганду. Ціннісна відмінність між обома націями

⁴¹ 72 метри [Художній фільм]. 2004 / Росія / Реж. Володимир Хотиненко / трив. 115 хв

⁴² Підлущкий О. Г. *Міфи російської інформаційної війни проти України* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2017_2_5

⁴³ *Why Russian cinema can't exist without propaganda and manipulations* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.net/rubric-society/3344917-why-russian-cinema-cant-exist-without-propaganda-and-manipulations.html>

величезна – у стосунку свободи і ролі народу у виборі долі своєї країни. Для російської сторони протести громадян дефініюють як вираження народного бунту, беззаконня чи то хаосу. Натомість в Україні ключова ідея у вияві свободи та влади народу. Причиною цього, як не дивно, є різна, наголошую, історична ситуація. В першому випадку, ментальність суспільства заточена під владу абсолюта, а в іншому – під постійну боротьбу за спільні інтереси.

Створення та активне поширення Кремлем концептів, як «Новоросія», «Крим наш», «ісконно русская земля», «братский народ», «украинский фашизм» (насправді не завершений перелік, зважаючи на неможливість умістити всі) дискредитують імідж та легітимність існування незалежної та суверенної України.

Маніпулятивні заходи в якості інформаційних атак принесли нищівного руйнування суспільної думки здатного до впливу населення. Вони передбачали апелювання до радянського минулого та трагічних подій Другої Світової війни і привласнення Московщиною перемоги, звинувачення українців у фашизмі, спільної православної віри та слов'янських коренів⁴⁴.

2.2 Образ «руського» та українця в пропагандистському кіно.

Найулюбленішою темою споріднення української та руської нації для російських користувачів стала тема «братерства». Її ми можемо зустріти в абсолютно різних інтерпретаціях – «вічно будемо братами» або «не будемо більше ніколи братами». Позаяк факт залишається фактом, пропаганда була огорнута в емоційний фон для кращого споживання. У цьому підрозділі я спробую виявити засадничі риси зображення прообразів росіянина та українця у російських історичних фільмах. Як правило, у фільмах, де ключовою метою є підняття патріотичного духу, головний герой володіє усіма найкращими

⁴⁴ Яремчук В. *"Никогда мы не будем братьями": феномен політичних віршів у контексті українсько-російської інформаційної війни* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2015_1_18

якостями. На противагу йому опонент вияскравлює всі можливі людські вади: підступність, жорстокість і тд.

Найпоширеніші висловлювання-епітети в сторону українця є «бендеровець» та «фашист». На жаль, рівень ерудиції росіян не дозволяє їм досягнути відмінності німецького націонал-соціалізму від італійського фашизму. Проблема із транслітерацією, як ми можемо помітити, теж критична. Позаяк, відсилка до Другої Світової війни, де було чітко розмежовано «свого» та «чужого» спрощує насадження нових полярностей. Буквально кожен із сучасних історичних антиукраїнських фільмів містить у собі такого роду вигуки. Прикладом є «Кримський міст. Зроблено з любов'ю!», «Брат-2», «Крым. С любимыми не расставайтесь» та інші.

Першопочатково почасти воєнні фільми використовувались в ролі інструменту пропаганди та формування відчуття національної ідентичності. Оскільки фільми надавали більш детальну фотографічну інформацію, ніж газети, дедалі ширшому загалу ставало цікаво зазирнути у видовищний світ війни та історичних документальних подій. Як правило, у кінокартинах оприлюднюється одна з трьох парадигм бачення війни. Першою є акцент на конкретній битві, беручи до уваги підготовку до неї, саму битву, висвітлення її наслідків та завданих травм. Іншим аспектом є зосередження уваги на повсякденні учасників війни поза полем бою, що передбачає в собі їхній призов, навчання, дозвілля та реабілітація. Третім кутом вияскравлення військових подій є наслідки війни для людських стосунків, а саме її вплив на сім'ю та домашній фронт стосунків⁴⁵.

Використання пропагандистських наративів у воєнних фільмах має добрі результати. Виховується покоління солдатів-патріотів, що готові йти на війну заради політичних амбіцій власної держави. Навіть тоді, коли амбіції не мають нічого спільного із мораллю. Мова йде про художній військовий фільм спільного виробництва України та Росії – «9 рота», що вийшов в широкий прокат в Україні

⁴⁵ Русак Т. *Відображення російсько-української війни у кінематографі* // Гуманітарний факультет. УКУ / 2021, с.1-35 (попередня кваліфікаційна робота)

та Росії 29 вересня 2005 року. У ньому сюжет побудований навколо опису буднів призваних до військової служби радянських солдат на прізвиська Чугун, Лютий, Воробей, Джоконда, Стас, Ряба та Піночет. Події відбуваються в Афганістані у 1980-х роках.

Особливістю цієї кінокартини є антиукраїнський наратив, що просякнутий впродовж цілого фільму. Через те, що ключова роль військового кіно сформувати уявлення в глядачів про війну, на «9 роті» виросло ціле покоління російських патріотів-шовіністів. Прообраз українця у фільмі знято з реального воїна Миколи Семеняка, який пройшов афганську війну, а згодом зайнявся активною суспільно-політичною позицією. Він був учасником Революції Гідності та згодом воював у зоні АТО в складі батальйону «Айдар». У фільмі він є прапорщиком Сергієм Погребняком із позивним «Хохол». Ще один українець з'являється побіжно в суперечці із грузином, як не дивно, у негативному світлі⁴⁶.

«Ми з майбутнього 2» - ще одна проросійська ідеологічна машина, режисована Б. Ростовим та О. Самохваловим. Ксенофобія настільки сильно виражена, що навіть за часів президентства Віктора Януковича її було заборонено до показу Міністерством культури України. Сюжет розгортається довкола чотирьох головних героїв, що потрапляють випадково у часи Другої Світової війни. Двоє з них є українцями – втілення найгірших людських вад. Обідрані, брудні терористи – такими зображено воїнів УПА та всю дивізію СС «Галичина». Герої потрапляють на територію України, де їх зустрічають рокери-колабораціоністи, що символізують український нарід. Вони веселяться на фестивалі з прапорами нацистської Німеччини та безпробудно хлебчуть алкогольні напої. Стандартні слововжитки «хохол» і «фашист» у бік розбіяки-українця теж присутні. Окремо слід виділити, що «братські» народи усе-таки знаходять спільну мову в критичній ситуації і діють спільно супроти єдиного ворога⁴⁷.

⁴⁶ 9 рота [Художній фільм]. 2005 / Україна, Росія, Фінляндія / Реж. Федір Боднарчук / трив. 140 хв

⁴⁷ Ми з майбутнього 2 [Художній фільм]. 2010 / Росія / Реж. Олександр Самохвалов, Борис Ростов / трив. 98 хв

Неприємним відкриттям для мене було те, що Богдан та Остап Ступки знялись і в фільмі «Тарас Бульба», і в «Ми з майбутнього 2», і в «Матч». Відзначаю, що українське законодавство забороняє розповсюдження та трансляцію в Україні фільмів, які пропагують або несуть пропаганду органів влади агресора або їх конкретні дії, що створюють його позитивний імідж. Попри те все закон прямо не регулює заборону українським акторам брати участь у виробництві таких фільмів. А їхня робота сприяє самому створенню та поширенню відповідного контенту.

Важливо відмітити, що «руський» персонаж у пропагандистському кіно може втілювати авторитарний тип лідера-провідника. Він єдиний, хто знає як покращити ситуацію для залежних від нього людей. Крім того, він використовує насильство з ціллю нав'язати своє бачення щодо конкретної ситуації. Втім, такі «герої» жорстокі по відношенню до інших, а не до себе. У такого роду кінолентах жорстокість тих, хто при владі, — це прояв турботи. Ба більше, свідомість мас сприймає те, що тиранія — це геніальний план, розрахований на кілька кроків вперед. Росія пропонує ідею влади, яка, незважаючи на жорстокість до свого народу, залишається безперечно мудрою. І ця ідея може проявлятися в різних формах і формах, навіть у фільмах, які, здається, не мають нічого спільного з політикою⁴⁸.

Екранізація однойменного роману Михайла Булгакова «Біла гвардія» вперше побачила світ у 2012 році. Восьмисерійний фільм режисера Сергія Снежкіна містить оповідь про важкі роки війни між УНР, Білою гвардією та Червоною армією. Коротко про сюжет: головний герой військовий лікар Олексій Турбін, що пережив Першу світову війну, потрапив у період складних історичних подій зими 1918-1919 років. Падіння уряду Павла Скоропадського, прихід до влади УНР та загарбання Червоною Армією Києва. До слова,

⁴⁸ *Why Russian cinema can't exist without propaganda and manipulations* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.net/rubric-society/3344917-why-russian-cinema-cant-exist-without-propaganda-and-manipulations.html>

плацдармом подій стала «Мать городов русских» (за словами Скоропадського) столиця України. Той самий Скоропадський, одягнений з незрозумілих причин в георгіївську стрічку, є заядлим русофобом та називає російську мову «собачою»⁴⁹. У ній не лише відсутні українські герої, а ще й демонізовано Симона Петлюру. До слова, прем'єра відбулась в день виборів президента Московщини. Хоча такий хід не приніс успіху і в кінцевому результаті, рейтинги не були високими ні в Московії, ні в Україні. Глядачу «подаються на тарілці» два протилежні світи. Першим є міський світ Турбіних - культурний, освічений, шляхетний. На противагу йому йде світ тривіального, негуманного, варварського, агресивного – влада петлюрівців і «мразі з хвостами на головах»⁵⁰. Яро висвітлене у творі Михаїла Афанасійовича Булгакова мовне питання:

– Сволочь он, – с ненавистью продолжал Турбин, ведь он же сам не говорит на этом языке! А? Я позавчера спрашиваю этого каналью, доктора Курицкого, он, извольте ли видеть, разучился говорить по-русски с ноября прошлого года. Был Курицкий, а стал Курицкий... Так вот спрашиваю: как по-украински «кот»? он отвечает «кит». Спрашиваю – а как «кит»? А он остановился, вытаращил глаза и молчит. И теперь не кланяется.

Николка с треском захохотал и сказал:

– Слова «кит» у них не может быть, потому то на Украине не водятся киты, а в России всего много⁵¹.

Більше того, герой Олексій Турбін не приховує зовсім своє негативне ставлення до будь-якого прояву українськості та проукраїнської влади :«Кто терроризировал русское население этим гнусным языком, которого даже на свете не существует? Гетман! Кто развел всю эту мразь с хвостами на головах? Гетман»⁵².

До речі, антисемітизм в Україні – це ще один аспект інформаційної атаки з боку Московії. Як бачимо, його прояви були ще задовго до Путінської гібридної війни. Звинувачення українського народу в знищенні євреїв міститься у «Білій гвардії» зокрема.

⁴⁹ Біла гвардія [Художній багатосерійний фільм]. 2012 / Росія / Реж. Сергей Снежкін / 8 серій

⁵⁰ Мокрик Р. *Як з українців «хохлів» робили або «УКРАЇНА ОЧИМА РОСІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ»* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/51624>

⁵¹ Біла гвардія [Художній багатосерійний фільм]. 2012 / Росія / Реж. Сергей Снежкін / 8 серій

⁵² Мокрик Р. *Як з українців «хохлів» робили або «УКРАЇНА ОЧИМА РОСІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ»...*

Нікіта Міхалков спродукував на перший погляд безобідний фільм «12», у якому український персонаж, що є зросійщеним, несповна розуму та носить обідець унітазу в валізі. Його позивний «Землячок» чергова відсилка до «братських» народів⁵³.

Чергова російська біографічно-історична мелодрама режисера Андрія Кравчука під назвою «Адмірал»⁵⁴ мала високі рейтингу в Україні та за рубіжем. У кінопрокаті України він пробув 11 тижнів і зібрав \$4,057,160, таким чином посів перше місце у номінації найбільш касових фільмів 2008 року⁵⁵. «Україна віддана німцям» висвітлюється як шмат території, а не незалежна держава, що має свій уряд. Також підливає води у вогонь зрада українського батальйону, яка апелює до «звичних рис української нації».

Історична драма Андрія Кавуна «Кандагар»⁵⁶ - прояв нативного зомбування та приниження української нації. Один з головних героїв Вакуленко – боязкий, примітивний та неписьменний прообраз українця. На фоні рішучих колег, він впадає в паніку у критичних моментах та втрачає холодний розум. Не знає письма, спілкується частково українською, частково російською та визнає себе «русскім». У цілому, прекрасно вписується в російські ідеологічні наративи. Спостерігаючи за такими персонажами не викликає сумніву поширене твердження у російському інформаційному просторі про генетичну нездатність українського народу як державотворчої нації до самостійної розбудови. Про ніяку хоробрість і мови йти не може.

Присвоєння не лише історичних культур, а й героїв властиве Російській Федерації. Біографічний фільм «Піддубний»⁵⁷ про шестиразового чемпіона світу з Черкаської області Івана Максимовича Піддубного. Його називають «живим втіленням сили руського народу». Жодної згадки про українське походження та

⁵³ 12 [Художній фільм]. 2007 / Росія / Реж. Микита Міхалков / трив. 153 хв

⁵⁴ Адмірал [Художній фільм]. 2008 / Росія / Реж. Андрей Кравчук / трив. 124 хв

⁵⁵ 2008 Ukraine Yearly Box Office [Електронний ресурс] – Режим доступу: boxofficemojo.com

⁵⁶ Кандагар [Художній фільм]. 2010 / Росія / Реж. Андрій Кавун / трив. 100 хв

⁵⁷ Піддубний [Художній фільм]. 2014 / Росія / Реж. Глеб Орлов / трив. 120 хв

культуру, а лише кличка «русский медведь». Як би це примітивно не виглядало, але з пісні слів не викреслиш – Івана Піддубного зобразили недалекоглядним, невихованим та глибоким християнином. Нитка православної віри є одним з елементів приналежності до московської нації.

Повний міфології фільм «Матч» 2012-го року режисера Андрія Малюкова⁵⁸. Знятий за мотивами історії «матчу смерті» 9 серпня 1942 року на стадіоні «Зеніт». Жодних підтверджень реальності ситуації немає, окрім радянської пропаганди, що активно поширювала фейкову історію про розстріл нацистськими військами команди київського «Хлібзаводу», яка була зібрана з гравців довоєнних київських футбольних клубів «Динамо» та «Локомотив». На ділі, гравець матчу Макар Гончаренко в інтерв'ю 1992 року розвіяв цю легенду та пролив світло на ситуацію. Однак це не зупинило Кремль в продукуванні сумнівної якості пропагандистських фільмів. Щодо антиукраїнського: колабораціонізм влади із нацистами, україномовні антагоністи та російськомовні протагоністи, народне вбрання за стилем «шароварщини», що не відповідає дійсності та боязка українська армія. Одним словом, усе за традиціями та порядками російської ідеології.

Наступні фільми «Ополченочка»⁵⁹ та «Пригрів» (Солнцепек)⁶⁰ можу поставити в один ряд – обидва висвітлюють позицію агресора щодо подій на Донбасі та критично маловартісні. У ідеологічних наративах ідентичні з попередніми. Містять чимало нічим не підтверджених в реальності військових вигадок, на кшталт, американського русофоба – керівника ЗСУ. Обидва заперечують причетність російської сторони до війни на Донбасі та апелюють до громадянського конфлікту.

Питання православної віри, що споріднює нації, на ділі у шовіністичній російській свідомості передбачає відмову українців від власної мови та культури

⁵⁸ Матч [Художній фільм]. 2012 / Росія, Україна / Реж. Андрій Малюков / трив. 117 хв

⁵⁹ Ополченочка [Художній фільм]. 2019 / ОРДЛО / Реж. Алексей Козлов / трив. 124 хв

⁶⁰ Пригрів [Художній фільм]. 2021 / Росія / Реж. Максим Бріус, Михайло Вассербаум / трив. 133 хв

на користь російської. Через те, що про жодне католицизм та уніатство не згадується, а «справжня православність» виявляється у лоні Московського патріархату. Церква, що політизувала свою діяльність і зараз служить не стільки Богу, скільки реставрації імперії «русского міра»⁶¹.

⁶¹ Підлущкий О. Г. *Міфи російської інформаційної війни проти України ...*

РОЗДІЛ III Кримське питання у пропагандистських кінострічках.

3.1 Фільми як доповнення ефемерної політичної реальності у внутрішній політиці Росії

Кримське питання активно підіймалось у фільмах ще задовго до анексії 2014-го року. Наратив «ісконно руской» території доволі легко руйнується історичними фактами. Захопивши кримську територію в 1783-ому році з метою експансії Середземномор'я, імперська Московщина почала поступове знищення етнічного населення. Оскільки півострів споконвіку виглядав ласим шматком для різних цивілізацій та імперій, його етнічний склад був не однорідним.

Позаяк звична практика асиміляції СРСР – примусова депортація, кардинально змінила ситуацію. Як наслідок, кримські татари склали всього 12 відсотків усього населення станом на 2001 року⁶². Таким чином, зазначу, що Крим був заселений росіянами штучно, в результаті численних переслідувань та міграцій корінного народу. Відповідно, ні про яку «історичність» приналежності Росії не може йти і мови. Однак ця історична хиба захопила уми багатьох людей на міжнародному рівні. Зокрема 45-го президента США Дональда Трампа, який сказав лідерам Великої сімки у 2018 році, що «Крим є російським, тому що всі мешканці говорять російською»⁶³.

Політизований історичний дискурс займає високе місце в пропаганді Росії. Створена власноруч Кремлем ефемерна політична та історична реальність приносить непогані плоди, про що свідчить підтримка окремих Західних політичних сил. На жаль, Україні не пощастило стати жертвою такої несправедливості. Жага відібрати землі півострова існувала за довго до Революції Гідності та ультра-правих рухів. Фрагменти висловлювань із фільму «Брат-2», знятий в 2000-ому році: «Ви мені, гади, ще за Севастополь будете

⁶² [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/crimea/>

⁶³ Nardelli, A. and Ioffe, J. *Trump Told G7 Leaders That Crimea Is Russian Because Everyone Speaks Russian In Crimea* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.buzzfeednews.com/article/albertonardelli/trump-russia-crimea>

відповідати!», «Твоя батьківщина дві війни і Крим прогавила». Можемо прослідкувати нативне пропагування глядачам чогось свого втраченого, що потрібно повернути.

Багатим на критику та висвітлення ганджів російської нації став фільм «Кримський міст. Зроблено з любов'ю!». Попри заявлену аполітичність, кінострічка сповнена російськими пропагандистськими ідеями. Перш за все, у фільмі підіймається побіжно питання депортації місцевого населення у 1944 р. Попри всю трагічність події, сценаристи знайшли красномовне пояснення: «Так треба було»⁶⁴. Ще більш одіозною є прихильність головного героя - кримського татарина до Йосипа Сталіна. Ми можемо це інтерпретувати як намагання виправдати помилку диктатора. Фінансування фільму відбулось із державного бюджету РФ без конкурсної основи, що вкотре доводить ангажованість в політичні мотиви.

За часів кризи початку 2014-го в Криму, російська інформаційна атака локалізувалась в наступних векторах:

1. Конфлікт виник на основі агресії зі сторони Заходу. Ще з часів Радянського Союзу та холодної війни в ментальності громадян існувало упереджене ставлення до всього «західного». Таким чином, апелювання до цього аргументу допомагає розділити своє та чуже в свідомості людей.
2. Революцією Гідності керували неонацистські (фашистські) сили. Знову ж таки звернення до боротьби часів Другої Світової війни, що об'єднувала різні нації проти найбільш демонізованого ворога – нацистської Німеччини.
3. Українські націоналісти становили загрозу російськомовному населенню.
4. Росія – єдиний захисник свого братського народу⁶⁵.

⁶⁴ Кримський міст. Зроблено з любов'ю! [Художній фільм]. 2018 / Росія / Реж. Тигран Кеосаян / трив. 102 хв - 0:40

⁶⁵ DeBenedictis, K. Russian “Hybrid Warfare” and the Annexation of Crimea (1st ed.). Bloomsbury Publishing. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.perlego.com/book/3053925/russian-hybrid-warfare-and-the-annexation-of-crimea->

Підсумовуючи вищесказане, принципи інформаційного впливу під час операції анексії Криму були побудовані на радянській практиці ведення холодної війни. Ба більше, як і за монополізованих аудіовізуальних джерел часів СРСР, Росія атакувала основні медіа-центри по всьому півострову, відключила українське та іноземне мовлення та замінила його російськими державними ЗМІ. Себто влаштувала стійкий базис майбутньої пропаганди. Вигадувати велосипед їм не довелося у цьому випадку – лише використати перевірений часом інструментарій.

Особливістю кримського регіону є його етнічна культурна різноманітність, що налічує 125 представників відмінних народностей. Зважаючи на це, мовлення велось сімома мовами: російською, українською, кримськотатарською, грецькою, болгарською, німецькою та вірменською⁶⁶. Однак переважаючою силою володіло саме російські видання та ЗМІ, що за даними окремих дослідників становило 72%⁶⁷.

Конфронтація російсько-української думки стосовно приналежності територій наростала з кожним роком. Варто звернути увагу на те, що у аналітичній доповіді науковців зазначається: «А питання повернення кримських татар на історичну батьківщину, поновлення їхніх економічних, соціальних, політичних прав ставало об'єктивним фактором ескалації конфлікту та національної нетерпимості з боку представників російських шовіністичних сил»⁶⁸. Вони також називають територію Криму «ідеологічним полем битви» для інформаційних війн⁶⁹.

⁶⁶ *Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії*: аналітична доповідь. За заг. ред. А. Баровської. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2016. 109 с.

⁶⁷ Єгорова Л., Чумічева М. *Пространство печатных СМИ Крыма: концепция презентации // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». – Том 26 (65) № 3. – С.110-119.

⁶⁸ *Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії*: аналітична доповідь. За заг. ред. А. Баровської. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2016. 109 с.

⁶⁹ Там само.

Ще за шість років до окупації – у кінця травня 2008 колегія Держкомтелерадіо на засіданні офіційно заявила про потужний інформаційний вплив з боку «сусідніх країн», що супроводжувався інформаційно-психологічними кампаніями. Вони мали на меті дезінформувати суспільство, несли безпосередню загрозу територіальній єдності країни та перечили політичного руху до європейської та євроатлантичної операції⁷⁰.

Ці свідчення дають змогу стверджувати про існування тенденції пропагандистського тиску на свідомість громадян. У науковому доробку під головуванням А. Баровської висвітлено наступні маніпулятивні технології та прийоми пропаганди з боку Росії за період жовтень 2013 – грудень 2014⁷¹:

1. Інформаційна блокада в стосунку українських ЗМІ. Вона містила як ідею безальтернативного подання інформації, так і контекстуальне блокування (цензуру) вербальних позначень, візуальної складової та інтерпретацій подій.
2. Використання медіаторів в якості аргументу до патосу.
3. Анонімні авторитети, на які посилались ЗМІ – один з проявів конспірологічної теорії.
4. Різного роду прийоми, на кшталт «тримай злодія», що передбачав дискредитацію української владної верхівки як агресора. А також відволікання уваги, емоційний резонанс, просування хибних аналогій та констатацій факту, створення штучних (часто ефемерних) загроз, зміщення акцентів, сенсаційно забарвлені новинні блоки, що в умовах перманентного стресу знижували здатність до критичного аналізу.
5. Соціальне (не)схвалення та рейтингування.
6. Принцип контрасту Криму та решти територій України.
7. «Подвійні стандарти» у вибудовуванні позитивного іміджу акту анексії.

⁷⁰ Про стан інформаційного простору Автономної Республіки Крим : Рішення Колегії Державного комітету телебачення і радіомовлення від 29.05.08. № 6/19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=64968

⁷¹ *Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії ...* с. 8 – 19

8. Техніка психологічного шоку в стосунку насильницьких дій над проросійським населенням з боку кримськотатарської меншості. Як наслідок, у кримському соціумі наростали антиісламські настрої.
9. Техніка про свідків подій, що підсилювала емоційний резонанс є однією з найпоширеніших у російській пропаганді зокрема. Сюжет на основі розповіді «очевидця» змушує глядача співпереживати із головним героєм та нативно зомбує першого.

Перекручування історичних даних в політичних цілях. Прийом має найбільший ефект на довгострокову перспективу.

Зокрема газета Washington Post у черговому випуску відмітила намагання правителя РФ створити ілюзорну політичну дійсність: «Путін створив свою версію реальності, яку він пропагує, щоб дестабілізувати ситуацію в Україні. Він вирішив, що для досягнення його цілей йому потрібна етнолінгвістичний розрив, а потім він розподілив ролі. Тепер його версія цієї історії розігрується на сотні фронтів і публікується в соціальних мережах – це віртуальна трансляція доказів путінської історії про утиски, переслідування і страху російськомовного населення України. І реальна ситуація не має тут ніякого значення»⁷².

Сутність вищевикладеного буде теоретичною основою мого практичного аналізу російських історичних фільмів. Не потребує доведення факт, що творення фільмів відбувається під певним впливом. Тим паче, коли мова йде про історичні та воєнні фільми, ангажованості не уникнути. В основу усіх сюжетних ліній художнього кіно первісно закладається міт, що розвивається у дискурсі – видання себе за істина та справляння ірраціонального миттєвого враження. Природою міту є ціннісний вплив, а не оприявлення істини. З огляду на це, він здатен усякий матеріал наділити значенням, оперуючи невиразними образами, такими як символи, пародії та карикатури тощо. Однак міт протиставляється

⁷² Washington Post *Путін в Україні відточує військову тактику майбутнього* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/52433/washington_post_Putin_v_Ukrajini_vidtochuje_vijskovu

історичному контексту, в якому, зазвичай, немає місця вигадкам та ілюзії. Проте чимало фільмів все ж таки страждають від хиб, спричинених ідеологічним дискурсом, який власне базується на міті⁷³.

Один з перших військових фільмів «Tearing Down the Spanish Flag»⁷⁴ встановив головні ідеологічні цілі жанру – прославлення нації, підняття духу патріотизму та поширення соціальних та культурних цінностей. Військовий кінематограф створений для святкування історичних перемог, які отримані шляхом важкої боротьби, насильства, драматичних подій та хаосу. Характерною ознакою жанру є також різка контрастність та категоричність, що значно спрощує ідеологічні маніпуляції⁷⁵.

У попередній кваліфікаційній роботі я прийшла до висновку, що військові та історичні фільми почасти є носіями пропаганди⁷⁶. Власне індустрія розваг, до якої належить показ кінематографу, має великий вплив на людські маси. Спробую детальніше проаналізувати фільм «Кримський міст. Зроблено з любов'ю!». У ньому присутні наступні маніпулятивні технології:

1. Відволікання уваги та трактування історичних подій на власний манер. Депортація кримських татар, безперечно, трагічна сторінка історії цього народу. У фільмі заміщують увагу з факту штучної асиміляції на романтичні переживання героїв та знищення мосту. Любов покликана гуманізувати найстрашніші історичні періоди, а також компенсувати будь-які недоліки режисерів чи сценаристів. Насправді, на російському екрані кохання є свого роду прикриттям.
2. Зображення українців, що не задоволені анексією Криму. На фоні інших акторів та красеня-героя Діми, українців грають гладкий чолов'яга та

⁷³ Русак Т. *Відображення російсько-української війни у кінематографі ...*

⁷⁴ Прим. «Tearing Down the Spanish Flag» - американський військовий фільм 1898 року, створений Дж. Стюартом

Блектоном та Альбертом Е. Смітом. Кінострічка була однією із найперших у жанрі військового кіно адже перед тим був знятий короткометражний фільм Жоржа Меліеса «Sea Fighting in Greece».

⁷⁵ Русак Т. *Відображення російсько-української війни у кінематографі ...*

⁷⁶ Там само.

типова «буфетниця» із вульгарним макіяжем. Українська мова змішана із суржигом та звучить меншовартісно у порівнянні із літературною російською. Однак, коли журналіст каже слово «анексія», українець одразу біжить бити йому пику із вигуком: «Це хохляцкий диверсант!». Мені до кінця незрозуміло, що саме цим хотіли висловити сценаристи. Чи то відданість кримських українців Росії, чи то оприявнити наслідки зомбування народу.

Цікавим також є момент, коли внучка головного героя, що продає засушену рибу на ринку, ховає книгу Джорджа Орвелла «1984». Цей момент можна трактувати по-різному, але як на мене, автори хотіли підкреслити інтелектуальний рівень звичайної пересічної дівчини. Однак вивищити російську націю їм не вдалось, адже кіно сповнене притаманних росіянам вад: шовінізму, комплексу меншовартості (ситуація з буйабесом), сексизму, жіночої об'єктивації та нездатності критично мислити (кримський татарин прихильник Сталіна).

У цілому, сюжетний мотив «довгоочікуваної зустрічі» є доволі тривіальним та штампованим. Він використовується з метою романтизації речей та місць. За часів Радянського Союзу, ми можемо прослідкувати романтизування буденних речей для того, щоб люди не втрачали сенс життя. Очевидно, тенденція продовжила своє існування досі. До речі, дискредитації піддаються герої не лише за національним походженням, а й за расовою приналежністю. Темношкіра дівчина, що не виділяється ерудицією, вагітніє від байдужого до неї хлопця і в кінці кінців знаходить своє щастя з «безвихідності»⁷⁷. Попри багатомільйонний бюджет, фільм не виправдав надій та отримав шквальну критику навіть з боку російських глядачів.

Ще одним російським художнім історичним ідеологічним фільмом є «Крым. С любимыми не расставайтесь» режисера Алексея Пиманова⁷⁸. На

⁷⁷ Кримський міст. Зроблено з любов'ю! [Художній фільм]. 2018 / Росія / Реж. Тигран Кеосаян / трив. 102 хв

⁷⁸ Крым. С любимыми не расставайтесь [Художній фільм]. 2017 / Росія / Реж. Алексей Пиманов / трив. 99 хв

відміну від попереднього, за версією продюсера ця кінострічка мала на меті «розповісти правду» про події Революції Гідності. Фільм є цілковитим втіленням російської пропаганди в усіх її проявах: теорія змови західних сил із учасниками Майдану, «ісконно русській» Крим, неонаціоналісти – провідники руху та справжні терористи. Особисто мушу зазначити, що впродовж перегляду мене турбувала недовомовленість у всіх аспектах висвітлення подій. Глядача не вводять у дискурс подій, а занурюють безпосередньо в атмосферу. Легкий манівець для пропаганди – керування емоціями. У кінострічці не показано причину Революції Гідності, а замість цього значна увага приділена ультраправому руху. Можу ствердити, що його дії радикалізовано в сотні раз реальних. Нічим не підтвержені історично факти збройного насильства супроти російськомовного мирного населення лише підтверджують це. Хоча нічого іншого від продукту, зробленого на замовлення Міністерства оборони Російської Федерації, годі й чекати.

Анексія Криму Росією тут показана як єдиновірна модель дій на той момент, щоб захистити тамтешнє населення від «українських фашистів». Я гадаю, стиль кінострічки – це брехня заради брехні, що має силу у вихованні зомбі-військових. Прийшовши у цивілізований світ вони, нашпиговані фейками, віддано боротимуться «За дедов!». Посилання до Другої світової війни (яка у свідомості апелює до перемоги) досі працює та змушує російську націю відчувати непереборне відчуття всемогутності.

Сутність вищесказаного зводиться до того, що під час російської інтервенції в Україну 2014-го року світ стикнувся із наймасовішою інформаційною атакою останніх років. Російський історик культури Ірина Прохорова порівняла пропаганду Путіна із «сталінською», бо ідентично із заборонаю інакодумства СРСР, сучасна російська опозиція не має права на

існування. Володимир Путін у історичній промові стосовно анексії Криму заявив, що не потерпить п'яту колону націонал-зрадників.⁷⁹

Єдиний пропагандистський меседж, що лунає наскрізною лінією в кожному з фільмів – у насильстві на сході України винен винятково Київ, Україна сповнена неонацистами та фашистами, які ненавидять Росію, а уряд США підігриває кризу «за кулісами», а Росія намагається діяти як миротворець.⁸⁰

⁷⁹ Kendall B. *Russian Propaganda Machine 'Worse Than Soviet Union* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.bbc.com/news/magazine-27713847>

⁸⁰ Kendall B. *Russian Propaganda Machine 'Worse Than Soviet Union ...*

ВИСНОВКИ

Отже, дослідження теми російського інформаційного впливу шляхом пропаганди є актуальним в академічній та історичній площинах. Для розробки методів протидії в українському медіапросторі, необхідне своєчасне виявлення інструментів і методів, які використовують пропагандисти. Інформаційні атаки мають на меті послаблення іміджу держави-опонента та деморалізація. Таким чином, опис методології та компонентів інформаційного впливу постає вагомим внеском у розбудову здорового середовища, яке дедалі більше стає здатним протистояти гібридним впливам Кремля.

Моє дослідження мало на меті виявити дискурсивні та наративні закономірності нативної російської пропаганди, шляхом аналізу п'ятнадцяти історичних художніх фільмів, що містять антиукраїнський контекст. У результаті, було сформульовано наступні складові російського метанаративу:

1. Український та російський народи є однієї ідентичності зважаючи на спільну історію. Їх об'єднує спільна православна віра та російська мова. Однак перша є неповноцінною анархічною «неісторичною» державою, що була створена штучно Володимиром Леніним. Друга натомість має нащадків ще в трипільській культурі.
2. Український нарід з давніх давен характеризується зрадництвом, боягузтвом та культурною меншовартістю у порівнянні із сусідньою імперією. Вони колабораціоністи з нацистською Німеччиною.
3. Державний переворот 2014-го року привів до влади неонаціоналістів, що мають нетерпимість до російськомовного середовища. «Свобода» та «Правий Сектор» - бандерівці, що поширили ідеї тероризму. Революційний рух не був самостійницьким, його курували західні сили.

Методами російської інформаційної війни, що активно впроваджувалась перед анексією Криму, були контекстуальні блокади українських засобів масової інформації, шляхом введення цензури та хибної, вигідної для політики Кремля, інтерпретації подій. Маніпуляція соціальної думки агітаціями лідерів

думок, медіаторів та підкидних анонімних експертів. Також аргументування до патосу соціального (не)прийняття певних подій, що змушує людську свідомість йти за «стадним інстинктом». Апеляція до емоцій, відволікання уваги, контрастність ментальності та подвійні стандарти – теж належать до політики інформаційної війни.

Історичний дискурс, представлений у першому розділі, інформаційної пропаганди бере початок ще за царського правління кінця XIX століття. Прагнення до цілковитого контролю інформаційного простору територій сучасної України було за довго до початку українсько-російського військового конфлікту на Донбасі. Жандармерія, що мала власний осередок в Парижі, займалась боротьбою з інакодумство, кооперуючи з локальною поліцією. Згодом, за часів Першої світової війни, акцентувалось на поширенні усної ретрансляції у вагонах залізничних сполучень. Радянський Союз удосконалив шляхи інформаційно-психологічного впливу, про що заявляли такі тодішні авторитети як Адольф Гітлер та сучасні знавці цієї сфери.

Геополітика Володимира Путіна перегукується із минулим XX століттям, що повертає людство у пройдений етап. Невизнання України як окремої одиниці якраз є результатом його політичних амбіцій. Аналіз історичних фільмів, продюгованих Московщиною, підтверджує намагання стерти та деморалізувати українську націю. Вона висвітлюється в образах персонажів-антагоністів. Використання «напівправди», що складається із вигадок та перебільшених інтерпретацій реальних подій, вводить глядача в сумніви, якими легко керувати.

На сьогодні міжнародні відносини Росії із Заходом перебувають у найнижчій точці від середини 1980-х років. У принципі, в дослідженні висвітлено, що це ніколи й не було пріоритетом у владного апарату. Внутрішнє зомбування власних громадян приносило більше користі в утримуванні таких великих територій під однією владою. Поза межами Росії жодна з розвинених країн не підтримує відкрито політику Кремля, на яку вони були б не проти розраховувати адже активно пропагують і там. Запровадження санкцій та

відмова від російського газу та нафти як відповідь на збройну інтервенцію Росії – це очікувані речі, що трапились після лютого 2022. Позаяк це не зупиняє фінансування Міністерством оборони Російської Федерації пропагандистських кіно. Перекручування історичних фактів, екранізацією «Білої гвардії» Михайла Булгакова, мають сформувати у свідомості світу негативний образ українського народу.

Агресивна політика стосовно України досягла апогею в максимально відкритій фазі першої половини 2014-го року включала три компоненти: відкрите вторгнення до Криму та його анексія, «прихована» гібридна війна на території ОРДЛО та ще більш розмита підготовка до проведення терористичної кампанії в областях із переважно російськомовним населенням поза межами Донбасу. Як відомо з дослідження, розмиті етнічні кордони, спричинені асиміляцією, лише спрощують завдання Кремлю.

Типовою рисою, що висвітлена в роботі, радянського дискурсу пропаганди є ксенофобія та страх перед Заходом та США. Легенда про прагнення прозахідними «імперіалістами» зруйнувати російську державність доходить до маразму. Українське прагнення європейського розвитку та відходу від «руського міра» трактується як колабораціонізм та зрадництво. Проблематика співпраці із нацистською Німеччиною згадується у буквально кожному кінопродукті («фашисти», «бендеровці»).

Заяви Володимира Путіна про те, що «Жодних російських армійських підрозділів чи військових інструкторів на південному сході України не було й немає» є брехнею та лише черговою спробою виправдання своєї політики. У фільмі «Пригрів», що оповідає про конфлікт в зоні АТО зокрема підкреслюється цей інформаційний вкид. До слова, українська сторона іронічно називає російські спецпризначені війська, нібито без державної приналежності, «зеленими чоловічками». Термін етимологічно був у вжитку стосовно фантастичних гуманоїдів–прибульців із космосу, про яких невідомо, хто вони і звідки.

Підсумовуючи вищесказане, ще одна міфологема, яку поширюють кремлівські наративи – це відсутня інклюзивність російськомовних громадян в Україні. У фільмах зображенні сцени насильства з боку українських «фашистів» у сторону таких земляків через мовне питання. Міжнародні опитування заперечують ефемерні загрози, вигадані Росією, але це не зупиняє їх продовжувати знімати фільми про росіян-визволителів. Феномен «братських народів» лише умовно дає право на такі дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. 12 [Художній фільм]. 2007 / Росія / Реж. Микита Міхалков / трив. 153 хв
2. 72 метри [Художній фільм]. 2004 / Росія / Реж. Володимир Хотиненко / трив. 115 хв
3. 9 рота [Художній фільм]. 2005 / Україна, Росія, Фінляндія / Реж. Федір Боднарчук / трив. 140 хв
4. Адмірал [Художній фільм]. 2008 / Росія / Реж. Андрій Кравчук / трив. 124 хв
5. Біла гвардія [Художній багатосерійний фільм]. 2012 / Росія / Реж. Сергій Снежкін / 8 серій
6. Брат 2 [Художній фільм]. 2000 / Росія / Реж. Олексій Балабанов / трив. 127 хв
7. Кандагар [Художній фільм]. 2010 / Росія / Реж. Андрій Кавун / трив. 100 хв
8. Кримський міст. Зроблено з любов'ю! [Художній фільм]. 2018 / Росія / Реж. Тигран Кеосаян / трив. 102 хв
9. Крым. С любимыми не расставайтесь [Художній фільм]. 2017 / Росія / Реж. Алексей Піманов / трив. 99 хв
10. Матч [Художній фільм]. 2012 / Росія, Україна / Реж. Андрій Малюков / трив. 117 хв
11. Ми з майбутнього 2 [Художній фільм]. 2010 / Росія / Реж. Олександр Самохвалов, Борис Ростов / трив. 98 хв
12. Ополченочка [Художній фільм]. 2019 / ОРДЛО / Реж. Алексей Козлов / трив. 124 хв
13. Піддубний [Художній фільм]. 2014 / Росія / Реж. Глеб Орлов / трив. 120 хв
14. Пригрів [Художній фільм]. 2021 / Росія / Реж. Максим Бріус, Михайло Вассербаум / трив. 133 хв
15. Тарас Бульба [Художній фільм]. 2009 / Росія, Україна, Польща / Реж. Володимир Бортко / трив. 150 хв
16. Єгорова Л., Чумічева М. *Пространство печатных СМИ Крыма: концепция презентации // Ученые записки Таврического национального*

- университета ім. В.И. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». – Том 26 (65) № 3. – С.110-119.
17. *Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії*: аналітична доповідь. За заг. ред. А. Баровської. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2016. 109 с.
18. Кирієнко О. *Контроль за інформаційним простором в українських губерніях Російської імперії у роки Великої війни* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piu19-20_2014_23_20
19. **Конституція України**, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради **України** 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV>
20. Мокрик Р. *Як з українців «хохлів» робили або «УКРАЇНА ОЧИМА РОСІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ»* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/51624>
21. Моль А. *Социодинамика культуры* : [пер. з фр.] Видавництва ЛКИ, 2008. 416 с.
22. Підлущкий О. Г. *Міфи російської інформаційної війни проти України* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2017_2_5
23. Померанцев П. *Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Peter_Pomerantsev/Tse_ne_propahanda_Podorozh_na_viinu_proty_realnosti/
24. Почепцов Г. Г. *Смислові та інформаційні війни* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2013_18_6.
25. Про стан інформаційного простору Автономної Республіки Крим : Рішення Колегії Державного комітету телебачення і радіомовлення від 29.05.08. № 6/19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=64968

26. Романчук О. *Війна, яку виграла Росія* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2008/5/viyna-ros.html>
27. Русак Т. *Відображення російсько-української війни у кінематографі* // Гуманітарний факультет. УКУ / 2021, с.1-35 (попередня кваліфікаційна робота)
28. Сасин, Г. *Інформаційна війна: сутність, засоби реалізації, результати та можливості протидії (на прикладі російської експансії в український простір)*. Грані, № 3, 2015. С. 18–23.
29. Семеній А. *Антиукраїнська пропаганда в сучасному російському історичному кінематографі* [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjZe036z4AhWHgSoKHaR9DmkQFnoECAkQAQ&url=https%3A%2F%2Fjvestnik-sss.donnu.edu.ua%2Farticle%2Fview%2F12070%2F11944&usg=AOvVaw0SfBFRzdvce4UQsmmLaGH8>
30. Шугаєв А. *Феномен інформаційної війни* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/part_2/31.pdf
31. Яремчук В. *"Никогда мы не будем братьями": феномен політичних віршів у контексті українсько-російської інформаційної війни* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2015_1_18
32. Arquilla J. Ronfeldt D. *Cyberwar is Coming! Comparative Strategy* 2 // April-June 1993, с. 141-165.
33. Castle S. *A Russian TV Insider Describes a Modern Propaganda Machine*, New York Times, February 13, 2015.
34. Cronin B., Crawford H. *Information Warfare: Its Application in Military and Civilian Contexts*, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.indiana.edu/~tisj/readers/full-text/15-4%20cronin.pdf>

35. DeBenedictis, K. Russian “Hybrid Warfare” and the Annexation of Crimea (1st ed.). Bloomsbury Publishing. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.perlego.com/book/3053925/russian-hybrid-warfare-and-the-annexation-of-crimea->
36. Hitler A. *Mein Kampf*. Boston, Houghton Mifflin, 1999.
37. Hybrid Warfare Analytical Group *The Cinema of Russian Propaganda: How Kremlin Narratives “Go West”* [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://uacrisis.org/en/the-sinema-of-russian-propaganda-how-kremlin-narratives-go-west>
38. Kendall B. *Russian Propaganda Machine ‘Worse Than Soviet Union* [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.bbc.com/news/magazine-27713847>
39. Kenez P. *The Birth of the Propaganda State: Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917–1929*. Cambridge; New York: Cambridge University Press. 1986
40. Leon A. *Russian Propaganda: Ways and Means*. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.jstor.org/stable/resrep03227>
41. Libicki M. *Conquest in cyberspace. National security and information warfare*. Кембридж, 2007. 207 с.
42. Liñán M. *History as a Propaganda Tool in Putin’s Russia* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.jstor.org/stable/48609753>
43. Mironov B. *The Development of Literacy in Russia and the USSR from the Tenth to the Twentieth Centuries*. *History of Education Quarterly*, 1991. p. 229–252.
44. Molander, Roger C., *Strategic information warfare: A new face of war*. Rand Corporation, 1996. 113 с.
45. Nardelli, A. and Ioffe, J. *Trump Told G7 Leaders That Crimea Is Russian Because Everyone Speaks Russian In Crimea* [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.buzzfeednews.com/article/albertonardelli/trump-russia-crimea>

46. Shekhovtsov A. *The spectre of Ukrainian “fascism”: information wars, political manipulation, and reality* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jstor.com/stable/resrep21660.12>
47. Snegovaya, M. *Putin’s information warfare In Ukraine: Soviet origins of Russia’s hybrid warfare* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.understandingwar.org/report/putins-information-warfare-ukraine-soviet-origins-russias-hybrid-warfare>
48. Szafranski R. *A Theory of Information Warfare; Preparing for 2020*. AIR UNIV MAXWELL AFB AL, 1995. 14 с.
49. Toffler E. *New Power Paradigm. Knowledge, wealth and power*. [In Ukrainian]. Kharkiv, Akta, 2003.
50. Van Herpen M. *Putin’s propaganda machine – soft power and Russian foreign policy*. Lanham, MA: Rowman & Littlefield, 2016.
51. Ventre D. *Information warfare*. John Wiley & Sons, 2016. 352 с.
52. Washington Post *Путін в Україні відточує військову тактику майбутнього* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/52433/washington_post_Putin_v_Ukrajini_vidtochuje_vijskovu
53. *Why Russian cinema can’t exist without propaganda and manipulations* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.net/rubric-society/3344917-why-russian-cinema-cant-exist-without-propaganda-and-manipulations.html>
54. Whyte Chr., Thrall T., Mazanec B. *Information Warfare in the Age of Cyber Conflict* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.perlego.com/book/1636625/information-warfare-in-the-age-of-cyber-conflict-pdf>